

Michail Trejster gående forrest i midten i en kolonne på vej mellem ghettoen og fabrikken, hvor han arbejdede. Billede udlånt af Michail Trejster

»Forestil dig et lotteri med 100 af dine venner og familiemedlemmer, hvor alle på nær to eller tre trækker nitter.«

Michail Trejster, om livet i den jødiske ghetto i Minsk, hvor kun 2-3 pct. ud af ca. 100.000 deporterede overlevede.

den ene gruppevækkende episode efter den anden. Episoder han som teenager var vidne til:

En eftermiddag i krydset foran ghettoens indgang er et virvar af mennesker samlet, da beboerne kommer tilbage fra arbejde. En høj lyd, idet en militærlastbil gasser op og pløjer sig gennem mængden. Alle springer for livet og når at komme væk på nær en kvinde, hvis kranie smadres på køleren til stor morskab for soldaterne på ladet. Chaufføren kører videre.

Men det værste var aktionerne om natten. Der gik en gade ned midt gennem ghettoen beregnet til nazisternes køretøjer. Pigtråd på begge sider. Om dagen var den ret trafikeret, men om natten var den stille. Kom der en nat alligevel billarm fra den gade, betød det kun en ting: Gennem ca. 20-30 minutter kunne man i nærheden høre skrig, råb, kommandoer, hundeglam og maskingeværskvaler. Så var der igen stille, og så kom lyden af lastbilerne, der kørte væk.

»Nazisterne omringede eksempelvis to huse og dræbte alle derinde. Man vidste aldrig, hvis hus det ville blive,« siger han.

Mange år efter havde Michail mareridt om de natlige aktioner, hvor han syntes, han hørte larmen fra lastbilernes motorer igen.

Lotteriet, hvor de fleste trak nitter

Ghettoen i Minsk var Nazitysklands største på det erobrede sovjetiske territorium. Her boede 80.000 lokale jøder sammen med 20.000 andre jøder, der var deporteret fra andre steder i Europa.

Nazisterne gik særligt hårdhændet til værks i Hviderusland. Deres raceideologi sagde, at sovjetrepublikkens indbyggere var undermennesker blot på forskellige niveauer. Jøderne var de nederste. Det medførte, at en fjerdedel af alle hviderussere og 800.000 jøder omkom som følge af besættelsen og en nådesløs partisanekrig.

Hviderusland var et af de få steder, hvor det lykkedes jøder at organisere modstand. Sammen med andre hviderussere kæmpede de fra skovene omkring Minsk.

Som beboer i ghettoen i Minsk var chancen for at overleve lille: Af 7.000 jøder, der blev transporteret fra Tyskland, Østrig og Tjekkoslaviet i november 1941, overlevede fem.

Samlet set overlevede 2-3 pct. af ghettoens beboere.

»Forestil dig et lotteri med 100 af dine venner og familiemedlemmer, hvor alle på nær to eller tre trækker nitter,« siger Michail. Det var et lotteri, som også hans mor og søster deltog i.

For at have blandt de 2-3 pct. måtte man have et arbejde, fordi nazisterne i første omgang myrdede dem, de ikke havde nogen gavn af: Gamle, børn, svage og syge. Det blev Michail klar over med det samme og måtte pludselig tænke hurtigt:

»Først som 16-årig var det tilladt at arbejde, men jeg løj mig to år ældre.«

Han havde ingen forudsætninger for at arbejde, men han var lærenem og blev hurtigt en habil skomager.

Den, der ryger, bliver skudt

På fabrikken, hvor han arbejdede, var daglønnen 150 gram brød og en portion balance, en suppe, der næsten udelukkende består

Bøger og film

Bogen "Schimmer von Gedächtnis" er Michail Trejsters selvbiografi fra ghettoen. Den udkom på tysk og russisk i meget begrænset oplag i 2007. En engelsk udgave er ved at blive forberedt. Den udkommer efter planen online allerede i februar og kommer sandsynligvis til at hedde »Gleams of Memory«.

Bogen "The Minsk Ghetto, 1941-1943: Jewish Resistance and Soviet Internationalism" af Barbara Epstein er en detaljeret historisk beretning om ghettoen i Minsk med mange øjenvidnefortællinger, heriblandt Michail Trejsters. Den er fra 2008.

Filmen "Modstand" (engelsk titel: *Defiance*) fra 2008 med Daniel Craig og Iben Hjejle handler om jødiske modstandskæmpere i de hviderussiske skove, der blandt andet laver en redningsaktion i en ghetto.

Filmen "Gå og Se" (engelsk titel: *Come and See*) er en sovjetisk antikrigsfilm af instruktøren Elem Klimov fra 1985. Den er en barsk beretning om nazisternes fremfærd i Hviderusland og om de partisaner, der bekæmpede dem. Hovedpersonen er en dreng på omtrent samme alder som Michail Trejster havde, da han tilsluttede sig partisanbevægelsen.

Ghettoerne under Anden Verdenskrig

Jødiske ghettoer blev oprettet overalt i Østeuropa under Anden Verdenskrig i de byer, Hitlers tropper indtog.

Jøderne blev tvunget til at bo i en stemt bydel, der blev spærret af og omkranset med mure og pigtråd. Vagter patruljerede for at forhindre, at folk flygtede.

Nogle ghettoer var hermetisk lukkede fra omverdenen, i andre havde beboerne lov til under bevogtning at forlade ghettoen for at udføre tvangsarbejde for nazisterne.

Fælles for ghettoerne var ekstrem høj befolkningstæthed, og at beboerne havde uhyggelig lav chance for at overleve. Enten fordi de i selve ghettoen døde af sult, kulde, sygdomme eller nazisternes jævnlige massedød, eller fordi de blev transporteret videre til KZ- og udryddelseslejre.

af vand. Den usle aflønning var et livsvigtigt kosttilskud.

Af og til lykkedes det ham at smugle noget suppe med tilbage i ghettoen til sin mor og søster. Med livet som indsats. Der fandtes kun én straf for et brud på reglementet. Som der stod med store bogstaver i rummet, hvor Michail arbejdede med lim og acetone:

»*Wer raucht, wird erschossen.*« (Den, der ryger, bliver skudt).

Til trods for de barske forhold på fabrikken opstod der mellem Michail Trejster og en af de tyske værkstedsledere noget, der kunne minde om venskab. Eller noget, der under andre omstændigheder måske havde udviklet sig til det.

»En af mestrene – Willi hed han – viste mig næsten dagligt et fotografi af sin hustru og tre sønner. Den dag fire lastbiler kørte ind i fabrikkens gård for at bringe alle jødiske arbejdere til udryddelse, stod han afsides og græd. Sådanne tyskere traf jeg også,« siger Michail Trejster.

Men når det gælder de mest berygtede nazister, er der stadig ikke blevet plads til eftergivenhed:

»Gestapo-, SD- og SS-officererne ville jeg også i dag, efter næsten 70 år, uden at tænke længe over det stille op ad en væg. Uden retssag og uden hensyn til nogen forældelsesfrist.«

Hos partisanerne i skoven

Efter Michails bluffnummer under navneopråbet, hvor han udgav sig for at være den særligt dygtige arbejder, Naum Rosin, lykkedes det ham at flygte ud af Minsk og tilslutte sig partisanerne i de omkringliggende skove. Under aktioner mod besættelsesstyrkerne fik det ham, som Michail havde opbygget efter to år i ghettoen, frit løb:

»Vi dræbte mange tyskere og tog nogle fanger. Dem skød vi bagefter. Vi gjorde det samme mod de tyske soldater, som de havde gjort mod os. Vi stillede dem op mod en mur. Vi havde et rasende had til tyskerne. Sommetider var det for farligt at larme ved at skyde. Hvis vi ikke kunne skyde dem, brugte vi en kniv eller en sten. På grund af min alder blev jeg ikke regnet for noget særligt, men jeg udførte alle mine ordre,« siger han.

Den jødiske partisanbevægelse i Hviderusland og ghettoen i Minsk var længe et glemt kapitel om Anden Verdenskrig. Fra sovjetisk side behandlede man ikke emnet på grund af udpræget antisemitisme. Fra et vestligt perspektiv var der under Den Kolde Krig begrænset interesse for at lave historisk forskning, der måske ville sætte jødiske kommunister i et positivt lys.

Få uger inden den 21. oktober 1943, dagen, da alle i ghettoen blev udryddet, begav Michail Trejster sig på en hasarderet mission. Han skulle vende tilbage til ghettoen og bringe folk med ud, som partisanerne havde brug for. Han havde også sin egen dagsorden, nemlig at befri sin mor og søster.

I ly af natten lykkedes det de flygtende at forlade ghettoen. Da det blev opdaget, faldt halvdelen af gruppen for nazisternes kugler. Resten nåede ind i de beskyttende skove. Heriblandt var Michail, hans søster og hans mor.

»Det var sjældent, at en hel familie overlevede ghettoen i Minsk,« siger Michail.

»Vi tænkte konstant på mad og talte hele tiden om mad. Yndlingsstemaet var, hvem der kunne lide hvad før krigen,« siger han.

Michail husker udmærket den 2. marts 1942 og begivenhederne, som mindesmærket er rejst over.

Dengang arbejdede han som skomager på en fabrik, der lavede nazisternes uniformer. Hver dag gik han i en bevogtet kolonne sammen med andre jødiske arbejdere frem og tilbage mellem ghettoen og fabrikken.

Men på denne dato bragte Michails nazistiske »arbejdsgivere« ikke kolonnen tilbage til ghettoen. De ville ikke risikere, at arbejdskraften skulle gå til grunde i den planlagte pogrom. På makaber vis løste massedødet problemet med pladsmanglen for en tid:

»Da vi kom tilbage i den blodbestænkte ghetto, var der ledige huse,« husker Michail.

Mareridt om natlige aktioner

Fra ghettoen stammer de fleste episoder i hans biografi. Heri beskriver Michail Trejster